

AI voor AD

Een praktische gids voor AI Nieuwsdienst
Henk van ESS www.digitaldigging.org vind@me.com

► DISCLAIMER VOORAF:

Ja, AI kan hallucineren. Ja, het is "stochastic parrot"-technologie. Ja, er zijn ethische vragen. Deze gids leert je het verantwoord te gebruiken, of juist te herkennen wanneer collega's het slecht gebruiken.

DE BELANGRIJKSTE LES

AI is een spiegel die terugkaatst wat je vraagt. Het heeft geen objectieve waarheid. Jouw woorden bepalen de uitkomst volledig.

DE GOUDEN REGEL: AI wijst je naar bronnen, verduidelijkt ze of vergelijkt ze. Gebruik AI nooit zelf als de primaire bron.

Inhoudsopgave

1. Het framing experiment
2. Wat is AI? (en wat niet)
3. De 5 belangrijkste tools
4. De "geef me een prompt" techniek
5. De 8 meest gemaakte beginfouten
6. Waarom "samenvatten" gevaarlijk is
7. Praktische startcases
8. Geavanceerde technieken
9. Checklist en links

1. Het framing experiment

Onderzoeksjournalist Henk van Ess demonstreerde dit met cursist-formulieren. Dezelfde data, drie verschillende instructies:

Ronde 1: Cynisch geframed

Instructie: "Wees eerlijk, direct. Hou je niet in."

Resultaat:

- Groep krijgt lage slagingskans
- Cursisten krijgen harde kritiek

Ronde 2: Positief geframed

Instructie: "Geef constructieve feedback. Wees motiverend."

Resultaat met EXACT DEZELFDE DATA:

- Groep krijgt hoge slagingskans
- Cursisten krijgen positieve evaluaties
- Sceptische houding wordt "gezonde kritische blik"

De conclusie

AI heeft geen objectieve waarheid. Het kaatst terug wat jij vraagt.

Wat dit betekent voor jouw werk

- NOOIT subjectieve termen gebruiken:
 - Belangrijk, interessant, nieuws, spannend, relevant
- WEL objectieve, meetbare termen:
 - Bedragen boven €50.000
 - Afwijkingen van vorig jaar
 - Niet toegelichte posten
 - Passages die elkaar tegenspreken

2. Wat is AI? (en wat definitief niet)

Google: "Hier zijn 30 websites. Zoek het zelf uit."

AI: "Ik analyseer de bronnen en geef je het antwoord met referenties."

Wat AI WEL kan

- Documenten structureren (200 pagina's raadsverslag → tabel met besluiten)
- Patronen herkennen (5 jaar begrotingen vergelijken)
- Vragen stellen die je vergeet ("Waarom is deze post onverklaard?")
- Achtergrond versnellen (expert vinden in 2 minuten)
- Jargon vertalen ("gemotoriseerd watervoertuig" = jetski)

Wat AI NIET kan

- Feiten garanderen (kan hallucineren)
- Je werk overnemen (blijft assistent)
- Originele creativiteit (recombineert, bedenkt niets nieuws)
- Actueel nieuws vinden (tenzij Perplexity/Gemini)
- Bepalen wat nieuws is (dat is jouw journalistiek oordeel)

3. De 5 belangrijkste AI-tools

Niet elk AI-model is hetzelfde. Hier leer je WANNEER je welke gebruikt.

Tool 1: Google Notebook LM - jouw documentanalist

Wat doet het?

- Analyseert alleen documenten die JIJ uploadt
- Geeft altijd bronvermelding met klikbare nummers (^{1 2 3})
- Hallucineert bijna nooit (werkt alleen met jouw bronnen)
- Tot 300 documenten per notebook
- Kan meerdere documenten vergelijken

Wanneer gebruik je het?

- Verslagen doorzoeken (50+ pagina's in 10 minuten)
- Begrotingen analyseren
- Jaarverslagen vergelijken
- Lange interviews structureren
- Regelgeving doorzoeken

Praktijkvoorbeeld:

Waterschap-verslag geanalyseerd. Vraag: "Richt je op financiële nadelen die niet worden uitgelegd."

Resultaat: AI vindt €642.000 overschot op personeelskosten. Doorvragen: "Wat is hier aan de hand?" → AI ontdekt: klantencontactcentrum heeft 12 functies, maar slechts 2 mensen in dienst.

Dat is het verhaal: Waterschap feitelijk onbereikbaar door personeelstekorten.

Website: notebooklm.google.com | Gratis

Tool 2: Perplexity - jouw internet-onderzoeker

Wat doet het?

- Zoekt op het actuele internet
- Geeft bronnen bij elk antwoord
- Vindt experts met telefoonnummers
- Combineert meerdere bronnen

Wanneer gebruik je het?

- Deskundigen vinden ("Beste NL expert zonnepanelen? + contactgegevens")

- Actuele ontwikkelingen checken
- Achtergrondinfo verzamelen
- Quick fact-checking

Praktijkvoorbeeld:

"Wie is beste Nederlandse expert over [sport]? Geef naam, achtergrond en contactgegevens."

Resultaat: In 2 minuten volledige naam, LinkedIn, telefoonnummer. Van uren googelen naar direct bellen.

Website: perplexity.ai | Gratis basis, Pro €20/maand

Tool 3: ChatGPT - creatieve assistent (maar oppassen!)

 WAARSCHUWING: ChatGPT is het MEEEST creatieve model, maar daardoor ook het MINST betrouwbare voor feiten. Gebruik voor creativiteit, NIET voor analyse.

Wanneer WEL gebruiken:

- Koppen verbeteren (10 versies, beste kiezen)
- Tekst herschrijven voor verschillende media
- Brainstormen over invalshoeken
- Interview-vragen formuleren

Wanneer NIET gebruiken:

- Feitelijke documentanalyse
- Als je zeker moet zijn van cijfers/data
- Verificatie van bronnen

Website: chatgpt.com | Gratis basis, Plus €20/maand

Tool 4: Claude - zakelijke editor

Het "koudste" (meest betrouwbare) model. Beste voor feiten-analyses.

Wat doet het?

- Zakelijk en to-the-point (geen "enthousiasme")
- Geen franje of opsmuk
- Beste voor schrijven van prompts
- Eerlijke antwoorden als je zegt "je liegt"
- Weigert onzinnige vragen

Wanneer gebruik je het?

- Documentanalyse waar betrouwbaarheid cruciaal is
- Prompts laten schrijven
- Als ChatGPT te enthousiast wordt
- Complexe documenten vergelijken

Website: claude.ai | Pro €20/maand

Tool 5: Google Gemini - beeld & audio specialist

Wat doet het?

- Uitstekend in beeldherkenning
- Kan video's analyseren
- Deep research functie (15 min diepgaand onderzoek)
- Daily alerts voor nieuwsmonitoring
- Live transcriptie

Unieke feature: Deep Research

Gemini maakt zelf een onderzoeksplan, bezoekt officiële bronnen (ministeries, CBS), zoekt systematisch, maakt rapport met bronnen. Je kunt live zien welke sites het bezoekt.

Website: gemini.google.com | Gratis basis, Pro €25/maand

4. De "geef me een prompt" techniek

Dit is de belangrijkste techniek. Laat AI het werk doen i.p.v. zelf perfecte prompts te bedenken.

Waarom zelf prompts bedenken niet werkt

- Je weet niet wat AI allemaal KAN vragen
- Je vergeet belangrijke aspecten
- Je gebruikt subjectieve termen
- Je verspilt tijd aan perfectioneren

De methode: stap voor stap

1. Upload je document (verslag, begroting, rapport)
2. Typ: "Ik ben journalist bij [MEDIUM]. Geef me een prompt om dit document te analyseren."
3. AI geeft uitgebreide prompt met focus op jouw perspectief
4. Pas die desgewenst aan.
5. Typ "Voer uit" - AI analyseert met zijn eigen prompt

Eerste ronde levert meestal te weinig op. Je moet AI trainen met nieuwe vragen.

Praktijkvoorbeeld

"Ik ben verslaggever van Haaksbergen. Geef me een prompt om dit raadsverslag te analyseren."

Notebook LM gaf:

- Focus op lokale impact
- Financiële consequenties voor inwoners
- Vragen die raad moet beantwoorden
- Onverklaarde beslissingen
- Tegenstrijdigheden

Bonus: de 4-uitroeptekens truc

Als AI niet luistert of te algemeen antwoordt:

"Richt je op financiële nadelen!!!!"

Het klinkt gek, maar het werkt. AI is geprogrammeerd om harder te werken als je "boos" lijkt.

5. De 8 meest gemaakte beginfouten

Fout 1: Hetzelfde document in meerdere sessies

Maak voor elk onderwerp een NIEUWE chat. Anders raakt AI verward.

BELANGRIJK: In Notebook LM: prompts worden NIET automatisch bewaard! Klik "Save Note".

Fout 2: Vage, subjectieve prompts

❌ Slecht: "Vat dit samen" / "Wat is belangrijk?"

✓ Goed: "Geef alle bedragen boven €50.000" / "Welke posten wijken af van vorig jaar?"

Fout 3: Het eerste antwoord accepteren

Het eerste antwoord is ALTIJD oppervlakkig. AI test of dit genoeg is.

Fout 4: Denken dat AI-feiten kloppen

AI kan hallucineren. KLIK OP HET BRONNUMMER (¹ ² ³) en controleer. Dat kan vooral in perplexity en Notebook.

Ijzeren regel: Geen enkel AI-feit in artikel zonder broncontrole.

Fout 5: "Waar is het nieuws?" vragen

"Nieuws" is subjectief. AI kan dit niet bepalen.

Vraag naar objectieve afwijkingen, JIJ bepaalt wat nieuws is.

Fout 6: Niet opgeven wat je rol is

❌ "Analyseer dit raadsverslag" [zonder context]

✓ "Ik ben journalist bij [MEDIUM]. Analyseer..."

Je kan hier ook mee spelen. "Ik ben reputatieschade expert. Welke zaken in dit jaarverslag zijn riskant voor de goede naam?"

Fout 7: AI gebruiken als encyclopedie

Fout 8: Vergeten dat samenvatten gevaarlijk is

AI "rolt als bal door tekst" en ziet wat het vaakst voorkomt.

Het MIST belangrijke details die weinig genoemd worden maar cruciaal zijn.

6. Meer over waarom "samenvatten" gevaarlijk is

AI doet GEEN echte samenvatting. Het rolt als een bal door tekst en berekent wat het meest voorkomt.

Wat AI wel ziet

- Wat het vaakst voorkomt
- Politici die 90% over bepaalde topics praten
- Meest gebruikte woorden

Wat AI NIET ziet

- Belangrijke details die weinig genoemd worden
- Context die cruciaal is maar impliciet blijft
- Semantische tegenstellingen (1000x "vrede" + 1x "oorlog" = vredesplan?)

In plaats van "samenvatten"

- Geef alle bedragen met afwijkingen
- Welke besluiten zijn genomen zonder toelichting?
- Gebruik "voorwasprogramma" (de "geef me een prompt" techniek)

7. Praktische startcases

Case 1: Raadsverslag analyseren

1. Upload PDF in Notebook LM
2. Typ: "Ik ben lokaal journalist. Geef me een prompt om dit te analyseren."
3. Pas prompt aan (focus op financiën/onderwijs/etc.)
4. Typ: "Voer uit"
5. Bij oppervlakkig antwoord: "Ga dieper. Richt je op afwijkingen!!!!"

Case 2: Expert vinden

1. Open Perplexity
2. Typ: "Wie is Nederlandse expert over [onderwerp]? Geef naam, expertise en contactgegevens."
3. Check LinkedIn profiel
4. Bel of mail

Case 3: Koppen verbeteren

1. Open ChatGPT of Claude
2. Plak je artikel
3. Typ: "Geef 10 koppen voor dit artikel. Kort, pakkend, zonder clickbait."
4. Kies beste 2-3, pas aan naar je eigen stijl

Case 4: Jargon vertalen (de "jetski-techniek")

Upload APV of regelgeving in Notebook LM.

Vraag: "Mag ik hier jetskiën?"

AI vertaalt "jetski" naar alle bureaucratische varianten: gemotoriseerd watervoertuig, waterscooter, snelle waterrecreatie, etc.

Dit is "Control-F op steroïden" - AI zoekt semantisch, niet alleen op letterlijke woorden.

8. Geavanceerde technieken

Deep Research (Gemini)

Voor complexe onderzoeksvragen waar je meerdere bronnen nodig hebt.

Voorbeeld: "Geef overzicht van alle gemeenten die spreidingsnorm statushouders niet haalden."

Gemini:

- Maakt zelf onderzoeksplan
- Vraagt: "Wil je dit plan?"
- Bezoekt COA, gemeenten, taskforce
- Je ziet live welke sites het bezoekt
- Maakt rapport met bronvermelding (15 minuten)

Pro-tip: Doe dit 3x (ChatGPT, Claude, Gemini), vergelijk de resultaten.

Daily Alerts (Gemini)

Slimmer dan Google Alerts.

Typ: "Create a daily alert at 7:30 am about [ONDERWERP]"

Bijvoorbeeld: "...about student housing crisis Amsterdam"

Je krijgt elke dag update in Gemini. Het begrijpt context, niet alleen keywords.

Als AI liegt: de call it's bluff-techniek

AI heeft ingebouwde "zelfreflectie-loops". Als je twijfelt aan een antwoord:

"Je liegt. Leg uit waarom."

AI moet dan uitleggen HOE het tot die conclusie kwam. Dit werkt het beste bij Claude, redelijk bij Gemini, matig bij ChatGPT (die zegt vaak alleen "Sorry!").

9. Checklist & belangrijke links

Voordat je begint

- ☐ AI is assistent, geen journalist
- ☐ Verifieer elk feit via bronvermelding (^{1 2 3})
- ☐ Als antwoord te algemeen: "Ga dieper"
- ☐ NOOIT subjectieve termen in prompts (belangrijk, nieuws, interessant)
- ☐ JIJ bepaalt wat nieuws is, niet AI

Als je vastloopt

- ☐ Herlees de 8 meest gemaakte fouten
- ☐ Vraag AI: " (leg in je eigen woordgebruik het probleem uit) Geef me een prompt om dit op te lossen"
- ☐ Gebruik vier uitroeptekens!!!! als AI niet luistert
- ☐ Gebruik "Je liegt. Leg uit waarom." bij inconsistenties

Tools & links

- Google Notebook LM: notebooklm.google.com
- Perplexity: perplexity.ai
- ChatGPT: chatgpt.com
- Claude: claude.ai
- Gemini: gemini.google.com

Tot slot

Onthoud het framingexperiment: Jouw woorden bepalen het resultaat. AI heeft geen objectieve waarheid. Het kaatst terug wat jij vraagt. Die verantwoordelijkheid ligt bij jou.

Het eerste antwoord van AI is altijd te oppervlakkig. Train het. Daag het uit. Zeg dat het beter kan.

En blijf sceptisch – dat is je belangrijkste journalistieke tool.

Henk van Ess digitaldigging.org e-mail vind@me.com